

Burbelo N. Problems of formation of process-oriented campaign in the management of the telecommunications company. The basic and systematic approaches to enterprise management and their comparative analysis are considered in this article. Also the essential differences of process and process-oriented approach to management and the main results of their implementation are focused.

УДК 658.14

Гривківська С.М., к.е.н., доц.,
Міжгалузева академія управління

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні підходи щодо визначення сутності та структури фінансового механізму різних наукових шкіл та запропоновано авторське його визначення.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання вимагають реалізації нових вимог до формування сприятливого підприємницького середовища та адекватних методів його регулювання. Динамічні перетворення як необхідна передумова розвитку національної економіки, об'єктивні трансформаційні зміни у структурі її галузей потребують функціонування механізмів, функціональним навантаженням яких є врахування позитивного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, уникнення або запобігання негативного впливу небезпек чи загроз безперервній діяльності суб'єктів фінансових відносин та стимулювання ефективності їх господарювання з окресленням стратегічних пріоритетів стійкого зростання за рахунок реалізації нових, прогресивних підходів, заходів, методів формування та використання фінансових ресурсів, що стає можливим завдяки розробці та функціонуванню фінансового механізму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії фінансів, зокрема дослідження окремих елементів, сутності, структури фінансового механізму на різних рівнях управління займалися Л.І. Абалкін, В.І. Аранчій, М.М. Артус, В.П. Гмиря, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, О.П. Кириленко, Г.Г. Кірейцев, М.І. Крупка, А.М. Поддєрьогін, Н.С. Прокопенко, П.Т. Саблук, Ю.С. Серпенінова, О.М. Смірнова, П.А. Стецюк.

Разом з тим, віддаючи належне отриманим результатам, серед вчених не існує єдності щодо сутності фінансового механізму

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів щодо визначення сутності та структури фінансового механізму.

Цілком логічним при визначенні поняття «фінансовий механізм» є розкриття сутності самого механізму, що трактується як машина, пристрій, система рухомих ланок, призначена для перетворення або передачі руху [1]. Термін «механізм» широко вживається в економічному аспекті і відображає послідовність і взаємозв'язок елементів якогось процесу (впливу, звільнення, ціноутворення, керівництва, взаємодії тощо), вказує на мету, з якою відбувається визначений процес, та його взаємозв'язок з іншими процесами. «Механізм» як економічна категорія має наступні ознаки:

- механізм – важливий елемент економічної системи;
- економічні механізми взаємопов'язані між собою та впливають один на одного;
- порушення одного механізму веде до порушення іншого;

– комерційна діяльність будь-якої організації цілком залежить від дії внутрішніх механізмів і їх взаємодії з зовнішніми економічними механізмами.

З точки зору діяльності підприємства, галузі, економіки в цілому кожен з механізмів можна розглядати як окрему складну машину, рух у якій відбувається завдяки функціонуванню та взаємодії цілого ряду механізмів на внутрішньому та зовнішньому рівнях: економічного, організаційного, організаційно-економічного, фінансового тощо.

Економічні механізми відображають цілеспрямовану трудову діяльність людей, яка знаходить свій прояв в активному використанні природних ресурсів у процесі розвитку продуктивних сил з метою створення економічних благ на різних стадіях суспільного відтворення та відображає відношення суб'єктів до засобів виробництва, предметів споживання, послуг, промислової та інтелектуальної власності, а також до інших об'єктів.

Організаційні механізми представлені сукупністю зв'язків і відносин, що існують між елементами системи (підрозділами підприємства, підгалуззями галузі, галузями економіки, що складають національну економіку) та населенням, а також способи і форми об'єднання людей для досягнення спільних виробничих і соціальних цілей, що забезпечують стійке і стабільне функціонування суб'єктів та зростання ефективності їх діяльності. Організаційні механізми представлені сукупністю працівників з їх посадовими обов'язками, організаційними структурами з політикою їх керівництва та методами впливу на поведінку персоналу, включаючи мотиваційні аспекти управлінської діяльності на різних рівнях управління.

Організаційно-економічні механізми – механізми, які відображають взаємовідносини між людьми з приводу створення організації, формування її структури, виробництва, системи управління нею, а також виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ і послуг.

Взаємодія економічних систем, моральних і соціальних важелів та стимулів впливає на мотивацію кадрів, кадрові інновації, що сприяє направленій діяльності в межах врахування вимог економічних законів та економічних інтересів, результатом якої є створення певних благ у формі корисних для суспільства товарів і послуг та розвиток особистості [2]. В умовах ринкової економіки однією з основних цілей господарської діяльності суб'єктів є прибуток, для отримання якого існує низка механізмів.

Фінансовий механізм суб'єкта є елементом цілісної системи управління та способом провадження його фінансової політики щодо формування та використання фінансових ресурсів у процесі виконання поточних завдань та забезпечення розвитку шляхом розробки та реалізації фінансової стратегії. У контексті останнього фінансовий механізм представляє собою використання фінансових методів та важелів впливу на забезпечення процесу фінансування об'єкта управління, що вимагає їх адаптивного застосування відповідно до конкретики економічних проблем, що потребують регулювання, та встановленої мети діяльності у межах напряму стратегічного розвитку.

Очевидним є те, що оцінка ефективності процесів та явищ, які цікавлять теоретиків та практиків, перш за все потребує визначення їх сутності, з огляду на що пропонуємо наукові підходи дослідників щодо визначення складових фінансового механізму, представлені в літературних джерелах:

– як сукупність фінансових методів, важелів та інструментів [3] (дане визначення не враховує мету функціонування фінансового механізму і ґрунтується лише на складових, що його формують);

– сукупність фінансових методів, відповідних їм важелів, стимулів, санкцій та нормативно-правового забезпечення [4], що не враховує ні мети, ні рівня функціонування фінансового механізму (макро-, мезо- чи мікрорівень) і дозволяє використовувати його, як універсальне поняття;

– як сукупність методів та форм (при чому формами фінансового механізму автор називає планування, контроль, управління та законодавство), що діють за допомогою фінансових важелів на об'єкт управління [5], що є недостатньо коректним з позиції

ототожнення деяких функцій управління (планування, контроль) з самим процесом управління, який передбачає реалізацію й інших функцій (організація, мотивація, координація, стимулювання тощо) та відсутності чіткого визначення об'єкта застосування методів та форм;

– з позиції функціонування підсистем фінансового забезпечення та фінансового регулювання, реалізація яких можлива за умови впливу організаційних структур з використанням важелів впливу на об'єкт управління [6], з огляду на що можна стверджувати, що в основу визначення покладено необхідність фінансування об'єкта господарської діяльності та оптимізації джерел утворення фінансових ресурсів;

– як фінансове забезпечення (самофінансування, формування акціонерного капіталу, кредитування та безповоротне фінансування), фінансове регулювання (здійснюване шляхом оподаткування, внесків, позичок, субсидій), реалізація чого відбувається за рахунок використання фінансових інструментів та фінансових індикаторів [7; 8; 9; 10], що більшою мірою розкриває сутність фінансового механізму суб'єкта підприємницької діяльності як процесу оптимізації його фінансових ресурсів без урахування інших учасників цього процесу (інституційного, інформаційного, нормативно-правового забезпечення) та при відсутності постановки тактичних та стратегічних цілей функціонування механізму;

– як сукупність фінансових методів та форм організації фінансових відносин, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, що знаходять свій прояв у фінансових методах, важелях, нормативному, правовому та інформаційному видах забезпечення, що є дискусійним: порівнюючи першу та другу частини визначення фінансового механізму, запропонованого В.І. Оспіщевим, О.П. Близнюк, Л.І. Лачковою, приходимо до висновку, що форму організації фінансових відносин представляють нормативне, правове та фінансове забезпечення [11; 12; 13], в той час як по суті – це не що інше, як спосіб, форми та умови формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання);

– як «...сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [14], що вказує на прихильність авторів до визначення фінансового механізму з позиції забезпечення держави фінансовими ресурсами у достатній кількості з метою виконання притаманних їй функцій, що вказує на проведені дослідження сутності фінансового механізму на макрорівні;

– сукупність методів управління (планування та прогнозування), використання яких здійснюється на основі дотримання встановлених критеріїв показників та з використанням стимулів та санкцій (фінансових норм і нормативів, лімітів та резервів) [15], що не відображає дію фінансового механізму як елемента управління при реалізації інших класичних його функцій, як організація, мотивація, контроль;

– як сукупність управлінських заходів економіко-організаційного, правового, інформаційного характеру, спрямованих на формування джерел фінансового забезпечення об'єкта управління за умови використання нормативного та сальдового методів, фінансових важелів та інструментів, що забезпечують досягнення вхідних та вихідних цілей моделі фінансового регулювання [16], що з позиції теоретичного обґрунтування сутності фінансового механізму має більш досконалий характер, оскільки базується не тільки на методах формування фінансових ресурсів, а й враховує регламентуючі межі нормативно-правової бази, дотримання яких визначається функціонуванням інституцій відповідно до постановки та досягнення цілей діяльності суб'єктів та об'єктів управління;

– як концепція організації управління процесами фінансування підприємницької діяльності в умовах ринкових відносин, що передбачає використання методів, важелів, нормативно-правового та інформаційного забезпечення, проте, на відміну від попередніх визначень, не розкриває можливість появи та використання нових підходів до розуміння,

визначення сутності, пояснення процесів та явищ, пов'язаних з формуванням та використанням фінансових ресурсів [17];

– з позиції реалізації таких функцій управління фінансовими ресурсами, як організація, планування та стимулювання, що є результатом дії фінансових важелів [18, с. 25; 19, с. 142];

– з позиції управління економічними відносинами підприємств шляхом різноманітних форм та методів ефективного впливу на фінансові результати діяльності підприємства за умови безпосереднього державного регулювання цих процесів [20], що, на відміну від попередніх авторів, демонструє поєднання інструментів впливу фінансового механізму на кінцеві результати діяльності підприємства та вказує на роль держави у забезпеченні його функціонування;

– з позиції доміант адміністративного управління економікою, які відображають структуру фінансового механізму (фінансово-кредитне планування; фінансово-кредитні важелі; організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи);

– як систему управління фінансовими відносинами, розглядаючи при цьому їх формування на мікрорівні, що демонструє дещо звужений підхід до трактування поняття і не розкриває при цьому впливу макрочинників на функціонування фінансового механізму на рівні підприємства;

– з позиції системного підходу його функціонування, а саме як система управляючого впливу (фінансові методи та фінансові важелі, що підпорядковані використанню тих чи інших методів) та система забезпечення управління, що передбачає наявність нормативно-правового та інформаційного забезпечення, що демонструє авторську спробу комплексного підходу до врахування елементів формування фінансового механізму універсального характеру застосування;

– як сукупність економічних відносин, що визначає формування та ефективне використання фінансових ресурсів, а також «організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на діяльність кластерів», що вказує на дослідження фінансового механізму на рівні діяльності сукупності підприємств за визначеними спільними ознаками, яке базується на теоретичному обґрунтуванні фінансового забезпечення господарських процесів за умови дотримання певних управлінських принципів та вивчення їх впливу на результати діяльності, проте не враховує нормативного регулювання його функціонування;

– як складова господарського механізму, представлена сукупністю «...фінансових важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відносин», що демонструє системний підхід авторів щодо трактування фінансового механізму, який визначає як взаємозалежність, так і взаємозв'язок господарського та фінансового механізмів, а також засобів їх функціонування з метою досягнення стратегічних планів [21];

– з позиції складової господарського механізму, «...яка представляє собою сукупність спеціально розроблених та законодавчо закріплених фінансових інструментів розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для досягнення збалансованості у фінансових відносинах та забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства»;

– фінансовий механізм з огляду на дотримання принципів, притаманних функціонуванню ринкової економіки, яка ґрунтується на «економічному базисі приватної власності зі збереженням значного сектору державної власності, повинен забезпечувати таке поєднання факторів виробництва, його регуляторів, які реалізують приватновласницькі та суспільні інтереси усіх учасників шляхом еквівалентного обміну кінцевого продукту» [22, с. 9].

Усі наведені визначення фінансового механізму заслуговують на увагу та дають змогу узагальнити наукові підходи, що використовувались науковцями при трактуванні його сутності:

- з позиції об'єкта впливу визначають, на що спрямована дія фінансового механізму (на фінансові ресурси, фінансові відносини);
- з позиції суб'єкта управління виділяють фінансовий механізм держави, функціонування галузі, підприємства;
- з позиції рівня функціонування виділяють фінансовий механізм макро-, мезо- та мікрорівня;
- з позиції використовуваних методів функціонування фінансового механізму у науковій літературі зустрічаються фінансове планування та прогнозування, фінансове регулювання, фінансове забезпечення, фінансовий контроль, інвестування, оподаткування, ціноутворення, страхування, фондоутворення;
- з позиції використовуваних фінансових важелів – інструментів впливу фінансів на господарський стан об'єкта дослідження, до яких відносять прибуток, ціну, дисконт, дивіденди, доходи, фінансові санкції (штрафи, пені, неустойки), амортизаційні відрахування, економічні фонди цільового призначення, фінансові стимули (дотації, субсидії, субвенції, премії), орендну плату, обов'язкові збори, відсотки за користування кредитом, пайові внески, внески в статутний капітал, депозити, облігації, портфельні інвестиції, валютний курс [4];
- з позиції середовища функціонування доцільно розрізняти внутрішній чи зовнішній фінансовий механізм;
- з позиції мети функціонування об'єкта, на який спрямовано дію фінансового механізму, – фінансовий механізм впливу, управління, регулювання, самофінансування, фінансування, стабілізації діяльності, розвитку тощо;
- з позиції відображення виду економічної політики залежно від рівня функціонування – на державному рівні через фінансовий механізм реалізується фінансова політика держави, на мікрорівні – економічна політика суб'єктів господарювання в межах окреслених стратегічних орієнтирів
- з позиції терміну дії, що дозволяє враховувати тривалість дії механізму (короткострокового чи довгострокового характеру впливу).

З огляду на те, що фінансовий механізм представляє собою інструмент впливу на об'єкт управління, в системі управління фінансовими ресурсами його можна представити наступним чином (рис.1).

Сучасні умови господарювання вітчизняних підприємств, які характеризуються політичною нестабільністю, затяжною фінансово-економічною кризою та зростанням рівня невизначеності зовнішнього середовища визначають необхідність спрямування фінансово-господарської діяльності на процес безперервного розвитку, оскільки економічний розвиток є однією з найголовніших цілей функціонування будь-якого підприємства, досягнення чого дозволить не лише забезпечити швидке пристосування до змін середовища функціонування, а й досягти кінцевого результату, що неможливо без ефективного фінансового механізму розвитку, що, в свою чергу, обумовлює необхідність дослідження складових та особливостей його функціонування у сільському господарстві.

Рис. 1. Модель функціонування фінансового механізму в системі управління фінансовими ресурсами

Джерело: розробка автора

Висновки та перспективи подальших досліджень. Авторське визначення фінансового механізму формувалось під впливом наукових поглядів дослідників зазначеної проблематики. Фінансовий механізм є елементом системи управління фінансовими ресурсами, за допомогою якого здійснюється безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток об'єкта управління за рахунок системності його фінансування шляхом поєднання ринкового та державного регулювання процесу формування фінансових ресурсів з різних джерел їх утворення та подальшого цільового використання, що забезпечується вибором відповідних досягненню окреслених цілей діяльності фінансових методів та важелів, захищеністю від небезпек реального та потенційного характеру, забезпеченням правового та інформаційного захисту відповідними інституціями, врахуванням економічних інтересів учасників процесу кругообігу грошових коштів.

Список використаних джерел

1. Мала Н.Т. Економічний розвиток підприємства: планування та моделювання /Н.Т. Мала, О.В. Грабельська// Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: спеціальний випуск Інституту підприємництва та перспективних технологій / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет "Львівська політехніка"; відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 22-28.
2. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 1999. – Т. 35, вып. 2. – С. 3-20.
3. Юрій С.І. Фінанси: підручник / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
4. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. / О.П. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2002. – 212 с.
5. Крпельницька С.О. Соціальне страхування: навчальний посібник / С.О. Крпельницька, Т.В. Солоджук. – Вид. 2-е, прероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с.

6. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник / В. М. Опарін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
7. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент / Г.Г. Кірейцев. – Житомир, ЖІТІ, 2001. – 440 с.
8. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками) 29.11.2012 рік // Департамент офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Генерального економічного департаменту. Статистичний випуск НБУ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Непочатенко О.О. Сучасні методи кредитування сільськогосподарських підприємств / О.О. Непочатенко, Н.В. Бондаренко, О.Г. Бондаренко // Економіка АПК. – 2012. – №5. – С. 69–74.
10. Олійник О. Аналіз ринку кредитних послуг / О. Олійник // Агробізнес сьогодні. – 2011. – №18(217). – С. 50-52.
11. Мармуль Л.О. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки / Л.О. Мармуль, Н.С. Танклевська // Економіка України. – 2006. – №12. – С. 75-80.
12. Мельник Л.Г. Информационная экономика / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2006. – 288 с.
13. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посібник / В.І. Оспіцев, О.П. Близнюк, Л.І. Лачкова та ін.; за ред. В.І. Оспіцева. – К.: Знання, 2008. – 567 с.
14. Базилевич В. Макроекономіка: підручник / В. Базилевич, К. Базилевич, Л. Баластрик / За ред. В. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005. – 851 с.
15. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. – 4-е вид., доп. – К.: НІОС, 2003. – 416 с.
16. Лондар С.Л. Фінанси: навч. посібник / С.Л. Лондар, О.В. Терещенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.
17. Васильківський Д.М. Фінансовий механізм управління ресурсами машинобудівних підприємств / Д.М. Васильківський, О.Б. Говорецький // За матеріалами Міжнародної науково-практичної Internet-конференції
18. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 384 с.
19. Волкова О.М. Экономика предприятия: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / О.М. Волкова. – М.: ИНФРА – М., 2000. – 424 с.
20. Плікус І. Особливості функціонування фінансового механізму підприємств / І. Плікус, Ю. Слободяник // Економіка, фінанси, право. – 2003. – № 4. – С. 18–23.
21. Дедушек Г.І. Фінансовий механізм як складова державного регулювання національної економіки [Електронний ресурс] / Г.І. Дедушек. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6687/2/Dedushek.pdf>
22. Крпельницька С.О. Фінансово-економічні засади формування та функціонування нових виробничих систем (кластерів): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Тернопільський державний економічний університет. – Тернопіль, 2006. – 23 с.

Гринківская С. Финансовый механизм: теория, методология практика. В статье обоснованы теоретико-методологические подходы к определению сущности и структуры финансового механизма разных научных школ и предложено авторское его определение.

Grivkovskaya S. Financial mechanism: the theory, methodology, practice. In the article the theoretical and methodological approaches to defining the essence and structure of the financial mechanism of the different schools of thought and the author suggested definition.